

NARODNOST IZHODIŠČE VSEGA KULTURNEGA USTVARJANJA

ETBIN BOJC

I

Vzporedno z organskim pojmovanjem človeka gre višjeredno sociološko-organsko pojmovanje naroda, ki se v njem odraža poseben, individualen duh poedinca, ki pripada k istemu narodu. Ako govorimo zdaj o organskem, t. j. po nekili usodno določenih, skrivnostnih zakonih narave rastočem človeku, odnosno o prav tako iz poedincev organsko poganjajočem narodu, hočemo s tem ta svojstveno-nadnaravni ustroj človeka oziroma naroda ostro ločiti od vsake mehanske zakonitosti, ki je tako značilna za ves od nas opazovani mrtvi, fizični svet prirode. Le od veleuma večnega Stvarnika zamišljena in ustvarjena živa narava je in more biti nosilec vseh onih skrivnostnih značilnosti organične rasti, ki je bila zanje slepa vsa mehanistična ideologija polpreteklih dob, katere posledice čutimo še danes v obliki družbo razdirajočega, sebičnega in gonskega individualizma. Značilnost kateregakoli živega organizma, tudi sociološko višjerednega, narodnega, je svoboden in individualen, naravno, t. j. psihofizično, harmonično utemeljen razvoj skladja vseh prirodnih danosti in normativno-zmiselnih silnic tega organizma. Šele ta psihofizična ubranost kateregakoli individua more biti hkratu tudi nosilec duhovne vsebine in deležna vsega normativno odrešitvenega procesa. To pa je oni duhovni, harmonsko usmerjeni nadindividualizem, ki ga ne smemo in ne moremo zamenjati z napačnim, prej omenjenim in zgolj gonsko-sebičnim individualizmom, ki izključuje vsako pravilno vraščanje v narod kot v nujno višjo sociološko obliko človeške družbe.

Tukaj je pa potrebno poudariti, da niti v Evropi razširjeni nacionalizem niti v Rusiji udejstveni kolektivistični socializem ne vsebujeta takšnega organskega pojmovanja. Prvi je prepoln napačnega, brezobzirnega in skrajno sebičnega šovinističnega individualizma in vidi v središču izključno le sebe, kar je gotovo znak pomanjkanja tiste širine in potrebne oddaljenosti, ki nam šele odkriva lepote vsega, drugi pa je poln brezpodstatnega internacionalizma, ki ni življenjsko-organskega značaja in ne temelji na individualnih, do svojega naravnega viška razvitih posameznih naravnih organizmih. Tak internacionalizem usužnjuje, podreja, ker mehansko-nasilno posega v svojsko rast posameznih narodov, ki jim jo odreka in zavira. Že s tako zavrnitvijo teh dveh naziranj v razmerju naroda do naroda pa smo dovolj jasno označili svoje pojmovanje, ki ga lahko imenujemo organski internacionalizem ali nadnacionalizem. Tak organski internacionalizem zastopa n. pr. najvzorneje Cerkev, ki prepušča slehernemu narodu njegove posebnosti, ga celo spodbuja k narodni individu-

alni rasti, ker se zaveda, da so v Cerkev — kraljestvo božje na zemlji — poklicani vsi narodi z vsemi svojimi posebnostmi in različnimi etnološkimi vrednotami.

V splošnem opazamo v kulturnem svetu več časovno-nazornih izhodišč, iz katerih hočejo posamezne dobe načrtati ustroj sociološke oblike družabnega reda. Časovno-nazorna imenujem ta izhodišča z razliko od življenjsko, oziroma svetovno-nazornih, ker hočem s tem označiti zlasti njih pomen za cela obdobja človeškega kulturno-historičnega razvoja, čeravno seveda pri tem ne zanikavam primarne, individualne nosilnosti posameznikov teh in takih izhodišč, pri čemer jih lahko nahajamo tudi istočasno. Posebno izrazita se mi zde tri taka izhodišča, za katera se ljudje zlasti še danes ogrevajo. So to versko, socialno in narodnostno izhodišče. Prvo, versko izhodišče, velja zlasti za preteklost, ko je bila za srednjeveške sholastične dobe v ospredju in vodilna sociološka oblika Cerkev, velja pa še danes povsod tam in toliko, kjer in kolikor skuša Cerkev usmerjati in določneje posegati v sestav družabnega življenja. Ta izrazito religiozni tip časovno-nazornega izhodišča hrani v sebi dovolj zmisla in sproščenosti i socialnemu i narodnostnemu časovno-nazornemu izhodiščnemu tipu, le da jima pridaje še duhovno-normativno usmerjenost. Prav za prav ga je baš zaradi tega težko z njima vzporejati, ker ju zasega, a jima hkratu še nekaj večnostnega dodaja, torej dopolnjuje. Le zato, ker baš v srednjem veku ni bilo še današnjih socialnih niti narodnostnih prilik v tako zasežni in kompleksni obliki in torej niti prve niti druge niso našle v Cerkvi sami še dovolj prostora, dobiva — torej z zgolj historično-tradicijskega vidika — cerkveno-religiozni izhodiščni tip videz enakorednosti s socialnim kakor tudi z narodnostnim. Po današnjem stanju pa, ko je Cerkev spričo naraščanja socialnih problemov kakor tudi baš s probujo slovanskih narodov močnejše pokazala svoje popolno razumevanje tudi za vse s tem v zvezi nastale svobodne težnje, bi mogli mirno ostati le pri tem zadnjem vesoljnem in vsa druga izhodišča dopolnjujočem cerkveno-verskem časovnem nazoru, h kateremu se kot k rešilnemu izhodišču danes že v mnogih spoznanjih povračajo svetovni sodobni duhovi in h kateremu se ozirajo naše oči, trdno se nadejajoč, da najdejo v njem pravec k trajni rešitvi izgubljenega, tavajočega sinú sodobnega evropskega človeka. Ker pa dejanja navadno — in zlasti še v človeški zgodovini — spoznanjem šele časovno kesneje sledijo, bodo tudi baš omenjena spoznanja na vrhuncu in propadu kulture stoječega, sicer osamljenega sodobnega človeka prešla v le počasi poduhovljajočega se človeka šele po vseh tragičnih izkušnjah vmesnih kulturnih stopenj. Zato moremo danes upoštevati vsaj še dvojno časovno-nazorno izhodiščnost, t. j. socialno-kolektivistično in pa naše narodno-organsko izhodišče. Omenil sem že, da sta obedve izhodišči združljivi z višjim, dopolnjujočim, cerkveno-verskim. Tudi sem pokazal nepopolnost in kvarnost socialno-kolektivističnega nazornega izhodišča, ki negira upravičenost narodnega individualizma, ki ga je treba čimprej nadomestiti z nekim kolektivističnim, brezpodstatnim internacionalizmom, temelječim na nekakšnem robotsko-mehanskem sociološkem mehanizmu. Seveda pa si pod našim narodno-izhodiščnim nazorom nikar ne smemo misliti prej omenjenega šovinističnega nacionalizma, ki bi ga prav za prav mogli vprav vzporejati s tem

socialno-kolektivističnim. Kakor je bil namreč ta napačni, na sebičnosti in kapitalističnem elementu zgrajeni skrajni nacionalizem zrastel po — humanizmu in modernim časom lastnih znamenjih razuma in stroja, tako se zdi, da bo po kaosu sodobnih kulturnih vrtincev začasno zagospodoval kot ekstrem kolektivistični socializem v zmislu novega lažnega znamenja — človečanstva. Ekstremi pa so vedno le prehodnega značaja in se jih tok človeškega usodnega razvoja le poslužuje v svoje evolucijske svrhe. Le tako bomo namreč zdaj kaj lahko zagledali naš narodno-organski izhodiščni tip kot socialnemu izhodiščnemu nazoru ne le enakovredno, ampak naravnost nadredno časovno kulturno usmerjenost. Temu socialno-kolektivističnemu quasičloveku mora namreč nujno slediti pravi, organsko usovršeni, celi človek, kot so ga baš zadnja leta zahtevala in poudarjala razna mladinska gibanja drugod in pri nas in deloma še vedno kličejo po njem: človek, kakršnega je treba na razvalinah in na pogorišču današnje evropske kulturne krize iskati in ki je tudi naša sveta dolžnost, da ga iščemo in budimo v nas, človek, ki si bo šele mogel ustvariti tudi iz teh časovnih zmed čisto drugačno svetovno naziranje.

Le v zmislu neke večnostne skladnosti in medsebojne zakonitosti med metafizičnim duhovno-religioznim svetom in človeškim naravno-organskim, psihofizičnim ustrojem, ki se v ta svet s svojo rastjo zaganja, se moramo odločiti za ta naš narodno-izhodiščni nazor, ki hrani v sebi prav za naš sedanji odrešitveno-duhovni štadij še odprta vrata tako k socialno-etičnemu kakor k najvišjemu in hkrati vse završujočemu religiozno-duhovnemu svetu. Značilno je, da je socialno-izhodiščni nazor, ki negira organsko osnovo naroda in njegovo individualnost, sprejemljivejši baš za v ljutem boju za obstanek se boreči proletarijat, kjer torej o kakem somernem, pravilnem duhovnem napredku ni in ne more biti govora. Kajti o narodnostnem doživljanju ne moremo govoriti povsod in vselej, n. pr. ne tedaj, kjer in kadar manjka eksistenčno zadostne, solidne gospodarske podlage, ki je po znanem reku: »primum vivere, dein philosophari« podlaga za vse višje i socialno-etično i duhovno-religiozno doživetje. Zdaj pa je tudi razumljivo, zakaj socialno-izhodiščni nazor negira vsako narodnostno izhodišče, ki more biti osnovano v resnici le na nekem že več ali manj solidnem gospodarskem temelju. K temu je še dodati, da je baš ta socialno-izhodiščni nazor že tudi znak neke revolucionarnosti v zmislu reakcije na obstoječo gospodarsko življenjsko krizo in — kar je važno — brez odrešitveno-duhovne usmerjenosti, ki jo naravna, pravilna smer človeškega organizma zahteva in ki se mi zdi zdaj najrealneje in najkonkretnije zastopana baš pri narodno-izhodiščnem nazoru. Tudi prvotno omenjeni religiozno-izhodiščni nazor ostaja brez narodno-izhodiščnega momenta nekako v zraku, zgolj metafizičen in idealen.

II

Psihologija človeka nam jasno izpričuje, da se človekova rast ravna po nekih končnih zakonih človeške narave. Zato moremo kakor na narodu kot organski, živi skupnosti pripadajočih si posameznikov, tako tudi na posamez-

niku ločiti določena obdobja, ko le-ta zadobiva v svojem življenjskem doraščanju polagoma in vzpenjajoč se od prvotno zgolj gonsko-pasivne odvisnosti od pristojnih čuvstvovanj in stremljenj čim dalje več zmisla za višje, duhovno pomembnejše pojave kulturnega življenja, ki si v razvojnem redu osvoje vpliv na njegov celotni psihofizični organizem. Posameznikova oseba postaja s spoznavanjem objektivnih vrednot samodejavnejša in tvorna ob njih. Taka objektivna vrednota, ki najneposredneje zagrabi človeka, je narod in njegova kultura, zakaj tudi človek nujno trči ob zakonitost lastnega sociološkega ali boljše socialnega bitja. Treba je nekje čvrsto tičati, ako hočemo biti tvorni. Naravna pot k temu so sociološke skupnosti: družina, generacija, narod. Kdor se izneveri eni od teh nerazdružljivih stopenj, je polovičar in prinaša in more prinašati kvečjemu polovičen sad. Tvorec kulture pa zajemlje iz vrednot svojega naroda in mu jih more vračati le, če je ž njim v toplem, organskem razmerju, t. j. če pravilno, globoko narodnostno doživlja.

Narodnostno doživljanje se sicer slično doživljanju ugodja, lepote, svobodnosti, logičnosti, etičnosti in religije javlja ob objektivni vrednoti naroda in njegove kulture, a je že na prvi pogled še v posebni meri sekundarnega, višjerednega ali boljše: kompleksno-sociološkega značaja. Zato se ne bomo čudili, če se pojavi močnejše šele mnogo kesneje kot prej imenovana doživetja, ker se more izoblikovati šele potem, ko je v posamezniku že ustvarjena živa zavest odnosa oziroma razmerja do lastnega naroda. Pojavi se rahlo sicer že lahko kmalu po desetem letu, a čvrsteje šele po dvajsetem letu. Višek pač doseže tedaj, ko moremo že dovolj globoko pronikniti v bogato in skrivnostno zakladnico narodove biti in spoznati v njej vso harmonijo življenja in javljanja organizma v njegovi zanimivi rasti. Zato je prav, da do tega časa — to velja posebno za inteligenta (ostali, n. pr. naši izseljenci so tu v posebnem položaju) — mladostnik ostane v krogu svoje ožje domovine, da jo spozna in dobrodobera pronikne vanjo. Le iz takega spoznanja lastnega naroda in domovine se more roditi resnično in pristno, avtonomno narodnostno čuvstvo. Potem pa, ko naš inteligent to čuvstvo doživi, je zanj koristno in skoraj nujno, da obiše tudi kak drug, sosedni, več ali manj tuj narod, kjer šele more dobiti tudi pravi pogled na svoj narod in na svet sploh, tisto obzorje, ki si ga v domovini nikdar ne more pridobiti, podobno kakor si ne moremo prav ogledati slike, če stojimo tik ob platnu. Tak razgled po svetu izven ozkih meja naše domovine je za celotnost človeka neprecenljiv in nujen.

Kakor pripisujemo človeku, da je gospodarsko, estetično, etično, znanstveno, versko vzgojen, tako moremo isto pripisovati tudi narodu kot iz poedincev organsko sestavljeni skupnosti. S tem pa seveda še ni rečeno, da bi bila v tem tudi nujna zveza naroda s slednjim poedincem: imamo lahko istočasno n. pr. globoko etičen narod, pa v njem določeno število in do določene mere neetičnih ljudi in obratno. O primarnosti poedinčeve glede na sekundarnost narodove etičnosti moremo govoriti le v zmislu časovnih kulturnih stopenj in duhovnosti posameznih generacij. Pot oz. usmerjenost posameznikov in posameznih generacij do naroda je pa lahko časovno do določene mere zelo zavita in neskladna z revolucionarno smerjo narodno-etnološkega duhovnega napredka. Kdor je

pričel tudi narodnostno doživljati, ta bo zdaj mogel postati nosilec n. pr. narodnostnega predstavljanja s tem, da bo znal gledati na vse ostale pojave tudi s stališča svojega naroda; nosilec narodnostnega mišljenja s tem, da bo primerjal in presojal ostale pojave z njim; narodnostnega čuvstvovanja in vrednotenja s tem, da se bo za narodne vrednote navduševal in jih cenil v razmerju do ostalih objektivnih vrednot, in — slednjič — narodnostnega stremljenja s tem, da bo za temi narodnimi vrednotami težil in jih skušal dvigati ter tudi dejansko, s svojim lastnim kulturnim ustvarjanjem plemenititi, bogatiti in množiti.

Že v prvem poglavju tega razpravljanja smo ugotovili, da je baš organski, narodno-izhodiščni časovni nazor tisti, ki hrani še odprto in redno pot k socialnemu, odnosno tudi k religioznemu doživljanju in udejstvovanju, da pa take poti ne kažeta niti kapitalistično-nacionalistični niti kolektivistično-socialistični nazor v odnosu do socialnega oz. religioznega doživljanja in udejstvovanja. Zdaj pa bomo zato jasno spoznali, da je vprav socialnemu kakor verskemu doživljanju naravnost podlaga in pogoj naše organsko-narodnostno doživljanje.

Egoistični nacionalizem se že po svojem bistvu ne more povzpeti niti do prave etičnosti oz. socialnosti, niti do prave religioznosti oz. duhovnosti zato, ker temelji na gonskem imperativu sebičnega in zgolj materialnega uveljavljanja. Kolektivistični socializem pa, ki negira osebnostno in narodnostno svobodno rast, tudi že prav iz tega razloga ne more pospeševati resnične socialnosti in etičnosti, ker zanaša v človeški in narodni organizem mehanične in vnanje-revolucionarne zakone; z religijo pa je seveda že na prvi pogled v ostrem neskladju. Edini narodnostno-organski nazor je in more biti resnično izhodišče i k socialno-etičnemu kakor k religiozno-duhovnemu svetu vrednot, zakaj baš posebne razlike v barvah in izvornosti vrednot posameznih narodov so in bodo vedno močno vplivale na celotno udejstvovanje človeka. Tu je tisto stalno in osnovno organsko torišče vsega človeškega miljeja, ki ga je treba že od kraja upoštevati pri vsem našem nadaljnjem kulturnem delu. Kdor zgreši ta temeljni pogoj, seje na skalo, ker ne pozna zemlje, katero naj obdela. Vendar pri tem nočem zanikati, da so tudi pojavi kot ekstremni kapitalistični nacionalizem in kolektivistični socializem v rasti kultur zmiselni v časovno-prehodnem pomenu, a vedno je pri tem treba poudarjati smer normativno-razvojne poti.

III

Če globlje pogledamo v zakonitost življenja, kmalu lahko opazimo, da sta vsemu dejanju in nehanju nekako prvo in poslednje gibalo baš ljubezen in veselje, ki podpirata optimistični življenjski nazor. Zakaj tvoren biti, se pravi, pravilno zajeti duha celote in v njegovi smeri nadaljevati že započeto narodno-kulturno tvorbo; to pa zmoremo le tedaj, če verujemo v zdravje in bodočnost narodno-kulturne rasti. Samo optimisti, ljudje z živo in vedno se razživljajočo vero, ne oklevajo in ne omagajo, ampak z zaupanjem in trdnim prepričanjem v razvoj in razrast svojega naroda grade z vsemi močmi svoje osebnosti. Zlasti je treba torej svoj narod močno vzljubiti, ako hočemo biti sposobni, živo in uspešno delati za njegov podvig. Le tisti namreč, ki globoko

doživi poslanstvo svojega naroda in razmerje svojega osebnega poslanstva do njega, bo našel v sebi vedno tudi dovolj naravnost čudežne moči za žrtve, ki so neizbežne in nujne pri njegovem duhovnem prodoru. Le ta bo iskal neprestano načinov in poti, da po svojih močeh vsestransko oplodi narodovo dediščino, da skrbi za narodov duhovni blagor. Tudi z narodom je namreč kakor s posameznikom: kakor je posameznik psihofizično, obenem pa edinstveno duhovno bitje, tako razpada tudi narodni sociološko-zoološki organizem na dvoje sfer: na ono, ki ji gre značaj fizično-gonskega ter bolj sredstveno-organizacijskega, in na ono, ki ji gre značaj duhovnega stremljenja. Kakor človek na svojo psihično ali fizično stran ne more vplivati tako, da bi jo preustvarjal, marveč jo more kvečjemu ohranjati, poživljati, priznavati ali jo uničevati in zavirati, tako je narod na svoji evgensko-fizični plati le dedič danega konstitucijskega razvoja in časovnega stanja. Generacije morejo tu le deloma sodelovati s tem, da zdravje pospešujejo in ohranjajo. Pač pa ima vsaka generacija svojo moč do duhovne zgradbe v narodu, do tega, kakšen bo prispevek, ki ga bo narod v teku svojega življenja prinesel k splošni zgradbi človeške duhovnosti. Nič torej ne moremo za to, če je naš narod še v pomladi, poln gonskega vitalizma, če pa je morda francoski že v jeseni ali se nemški nagiblje na jesen. Gre marveč le zato, da spoznamo svoje posebno poslanstvo na podlagi posebnega stališča našega naroda in da ga, kolikor ga je določenega vsaki generaciji, v polni meri izvršimo. Le tedaj, če bo vsaka generacija izgradila močne osebnosti, bo vedno tudi dovolj pripravljenosti, potrebnega spoznanja in zmisla za vse višje duhovne vrednote, kakršna je tudi narodnostna, ki bo šele tedaj res prav zaživela v nas, ko bomo našli kot iz edino pravičnega časovnega izhodišča od nje živo zvezo z najvišjo vrednoto zmiselnega vesoljnega religioznega izhodišča — religioznostjo.

TAKO LEPO JE

ZDRAVKO OCVIRK

Tako lepo je biti sam,
imeti samo eno luč.

Tako lepo je imeti hram,

samo od enih duri ključ.

Zaprto, skrito v njem skrivnost
in biti nje edini gost.